Arie den Hollander was zijn tijd ver vooruit

Posted on 18 maart 2021 by Chris Rutenfrans

Arie den Hollander (1906-1976) was een Nederlandse socioloog van grote betekenis. Hij deed onderzoek naar de arme blanken in het zuiden van de Verenigde Staten en naar de Afro-Amerikanen, waarbij hij een scherp oog had – toen dit nog niet gangbaar was – voor de desastreuze consequenties van vooroordelen, racisme en discriminatie.

Vanaf 1946 was hij jarenlang een gewaardeerde hoogleraar sociologie en amerikanistiek aan de universiteit van Amsterdam. Zijn colleges waren beroemd en berucht. Tot zijn gehoor behoorden studenten die later faam zouden maken als journalist – Aad Nuis, Renate Rubinstein, Henk Hofland, Jan Donkers en Rinus Ferdinandusse – of als politicologen, sociologen en antropologen – Hans Daalder, Joop Goudsblom, André Köbben en Anton Zijderveld.

‘U heeft hier uw mond te houden’

In de jaren zestig van de vorige eeuw werd Den Hollander het eerste slachtoffer van

de studentenrevolte. Evenals veel van zijn collega's was Den Hollander niet blij mee met de enorme toeloop van studenten in die tijd. Tijdens zijn colleges liet hij regelmatig merken dat slechts een fractie van de aanwezigen voldoende intelligent en getalenteerd was om zijn lessen met vrucht te volgen. Toen hij dat op 14 februari 1969 opnieuw deed, en een student rekenschap vroeg van Den Hollanders als denigrerend ervaren opmerking, antwoordde deze 'U heeft hier uw mond te houden. Als u niet oppast, kunt u er nog jaren last van hebben' en vertrok.

Dat werd hem fataal. Het incident bleek georkestreerd te zijn: om tien uur 's ochtends meldde de Radio Nieuwsdienst dat hoogleraar Den Hollander het college had gestaakt. Een student had stiekem een bandopname gemaakt die nog dezelfde avond door de VPRO-radio werd uitgezonden. De volgende dag plaatste *NRC Handelsblad* een artikel over het conflict, met als kop: 'U heeft hier uw mond te houden.'

Toen Den Hollander merkte dat zijn collega's hem onvoldoende steunden, trok hij zijn consequenties en nam afscheid als hoogleraar sociologie. Wel bleef hij colleges amerikanistiek geven, die echter nog slechts door enkele studenten werden gevolgd.

Arme blanken en muckrakers

Het is de verdienste van antropoloog en criminoloog Hans Werdmölder dat hij ons met zijn onlangs verschenen biografie *Den Hollander; Dwars boegbeeld van de Nederlandse sociologie* Den Hollander als het ware heeft teruggegeven. Werdmölder behandelt de affaire-Den Hollander uit de jaren zestig uitvoerig, waarmee hij ook licht werpt op de belangrijke sociaal-culturele verschuivingen die zich toen hebben voltrokken.

Maar het belangrijkste is dat Werdmölder laat zien dat Den Hollander een unieke persoonlijkheid was die op een volstrekt eigen wijze onderzoek deed naar onderwerpen die hem persoonlijk interesseerden: de arme blanken in het zuiden van de Verenigde Staten, nederzettingen op de Hongaarse Laagvlakte, de Puerto Ricaanse landverhuizers in New York en de Amerikaanse *muckrakers*. Die laatste zijn onderzoeksjournalisten die begin 20ste eeuw 'roerden in de modder' en zodoende een groot aantal schandalen aan het licht wisten te brengen.

Daarbij was Den Hollander gefascineerd door de kracht van het vooroordeel. In zijn oratie (1946) over *Het andere volk* zegt hij: 'Als men over een ander volk spreekt,

heeft men het bijna steeds vergaand over zichzelf. Mensen hebben altijd de neiging het andere te interpreteren en te beoordelen (soms veroordelen) in termen van het eigene. (…) De eigen groep stelt de maatstaf voor de waardering. En het gevoel dat de eigen groep superieur is, brengt vanzelf geringschatting mee van hen die van deze groep geen deel uitmaken.'

De voorspelling die zichzelf waar maakt

Deze gedachte keert in zijn werk steeds weer terug. Hij breidde haar uit met het theorema van de Amerikaanse socioloog W.I. Thomas: '*If men define situations as real, they are real in their consequences.'* Dit legt Den Hollander als volgt uit: 'Mensen reageren niet alleen op de objectieve inhoud en kenmerken van een gegeven situatie, maar ook, en zelfs in de eerste plaats, op de zin die deze situatie voor hen heeft. En als zij eenmaal de een of andere zin aan de situatie hebben toegeschreven, zal het gedrag dat dan volgt, ook bepaald worden door de zin, de betekenis, die zij eerst aan de situatie toeschreven.' Het maakt dus niet uit of iets werkelijk bestaat of alleen maar in onze verbeelding: het heeft gevolgen.

Den Hollander past deze inzichten toe op het discrimineren van marginale groepen: 'Er zijn allerlei marginale groepen die dingen worden toegedicht die misschien wel helemaal niet kenmerkend zijn voor wat ze zijn. Deze groepsbeelden steunen op ervaringen, bezitten vaak een kern van waarheid, zijn meestal emotioneel gekleurd, onverantwoord generaliserend en wezenlijk irrationeel. Deze groepsbeelden construeert men niet zelf, maar men krijgt ze aangereikt in de omgeving, vaak al als kind.' Vervolgens hebben die marginale groepen de neiging de aan hen toegedichte eigenschappen ook werkelijk te vertonen: de *self-fulfilling prophecy*.

Den Hollander meent dat deze vicieuze cirkel doorbroken moet worden door de oorspronkelijke definitie van de situatie die de cirkelbeweging op gang heeft gebracht, te verlaten: 'Slechts als deze betwijfeld wordt, en een nieuwe situatie wordt geboden, zal de daarna volgende serie van gebeurtenissen de foute veronderstelling logenstraffen. Eerst dan zal het geloof niet langer een werkelijkheid baren.'

Den Hollander verdient blijvende aandacht

Deze en soortgelijke opvattingen van Den Hollander zouden in de jaren na zijn vertrek geleidelijk aan breed worden aanvaard in de sociale wetenschappen. Het

ironische van dat vertrek is dat het werd afgedwongen door studenten en docenten die in de mening verkeerden dat zij zelf progressief waren en dat Den Hollander een oerconservatief was. Het tegendeel was waar. Den Hollander was zijn tijd ver vooruit.

Nu deze biografie van Werdmölder de weg heeft vrijgemaakt, is de tijd gekomen dat het werk van Den Hollander weer de volle aandacht krijgt die het verdient. Te beginnen met een heruitgave van zijn voornaamste boek: *Demasqué in de samenleving*.

Hans Werdmölder, Den Hollander; Dwars boegbeeld van de Nederlandse sociologie, Amsterdam: Uitgeverij Blauwburgwal, 39.95 (hardcover) 29,29 (paperback). Bestellen kan ook HIER

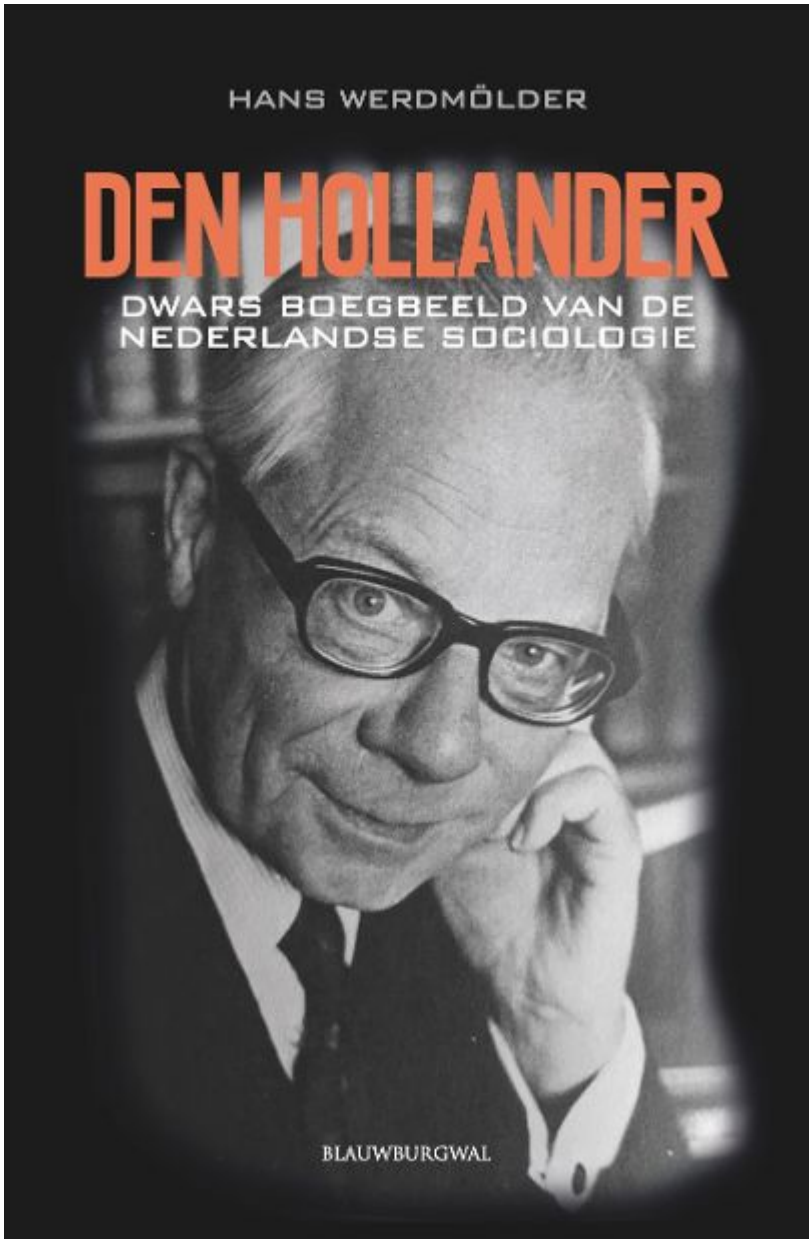
HANS WERDMÖLDER
DEN HOLLANDER
DWARS BOEGBEELD VAN DE NEDERLANDSE SOCIOLOGIE
BLAUWBURGWAL